

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ

CİLT: XVI

KASIM 2000

Sayı: 48

ATATÜRK'ÜN DİNİ YÖNÜ VE DİN EĞİTİMİNE BAKIŞI

Doç. Dr. Fahri KAYADİBİ*

Giriş

Atatürk, Atatürkçülük ve onun ilkeleri iyi bilinmeli ve doğru tanıtılmalıdır. Asla da istismar edilmemelidir.

Atatürk'ün dîni yönü ya tam tanıtılmadığından ya da iyi niyetli olmayan bazı kişilerin yanlış tanıtma çabalarından bir takım çevrelerde o bir din düşmanıymış şeklinde yanlış imaj uyandırılmıştır. Atatürk'ü din düşmanıymış gibi gösterilmesi ya kasıtlıdır ya da bilgisizlikten kaynaklanmaktadır. Bidat ve hurafeleri dindenmiş gibi kabul eden bazı kimseler, onun bunları dinden arındırmak için yaptığı çabaları dine karşı hareketlermiş gibi değerlendirdikleri de bilinen bir gerçektir. Diğer taraftan dini çıkarlarına alet edenlerin de kendilerinin bu tutumlarına karşı mücadeleye veren Atatürk'ü dine karşıymış gibi gösterme çabaları olmuştur. Bir de Atatürk paralelinde görünerek Atatürk'ü dine karşıymış gibi gösteren bazı kimseler var ki bunlar da bu tutumlarıyla zararlı olmaktadır. Bu durumlar ise Atatürk'ün dini yönü konusunda zihinlerde karışıklıklar meydana getirmektedir. Bunun için Atatürk'ün samimi inançlılığı, İslam dininin özüne bağlılığı, İslam dinine olan hizmetleri her fırsatta topluma anlatılmalıdır.

Gerek Atatürk lehine din aleyhtarlığı yapılırken, gerekse din lehine Atatürk aleyhtarlığı yapılırken Atatürk'ü dine karşı gibi gösterme tak-

* İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

tiğinde birleşen, fakat maksatları ve hedefleri değişik olan bu iki ayrı kesimin propaganda ve baskı gücü öyle boyutlara varmış ki bazen dindar olmakla Atatürkçü olmak birbirine zıt olarak telakki edilmiştir. Oysa bu durum hiç de öyle değildir. Atatürk hayatı boyunca din aleyhine bir tek söz söylemediği gibi tam tersine dini, gerçek dindarı, hakiki din adamını öven, din eğitiminin önemini belirten ve müslümanlığından dolayı iftihar ettiğini dile getiren çok sayıda sözleri vardır. Kendisinin iyi bir din eğitimi aldığı konuşmalarındaki zengin dini bilgilerden anlaşılmaktadır. 07.02.1923 tarihinde Balıkesir Paşa Camii'nde irad ettiği hutbesi kendisinin din konusunda da bir uzman olduğunu açıkça göstermektedir.

Esasen Atatürk'ün hayatına baktığımızda, son derece önemli bir manzara ile karşılaşırız. Bir kere o, yaşadığı devrin din kültürüne oldukça üst seviyede sahip müslüman ve mütedeyyin bir ana-babadan dünyaya gelmiş biridir ve ilk dini bilgilerini de onlardan bilhassa annesinden almış ve onun tarafından yetiştirilmiştir. Annesi Zübeyde Hanım, onu, geleneklere uygun olarak ilahilerle, yani Âmin Alayı ile mahalle mektebine başlatmıştır. İlk öğrenimini gördüğü Şemsi Efendi Mektebi ve daha sonra devam ettiği Selânik Mülkiye İdadisi, devrinin şartları içinde ciddi dini bilgiler veren öğretim kuruluşlarıydı. Hatta daha sonra girdiği Selânik Askeri Rüştiyesi de, Manastır Askeri İdadisi de, programlarında aynı ciddiyet ve seviyede din kültürü veren müesseselerdi. Onun Kur'an-ı Kerimi anlayacak kadar Arapça bildiği de göz önünde bulundurulursa dinî konulardaki uzmanlığı daha da iyi anlaşılabilir olur.

Biz burada Atatürk'ün kendi yaşayışından ve din konusundaki kendi sözlerinden örnekler vererek onun gerçek dîni yönünü ortaya koymaya çalışacağız. Böylece her iki kesimin tuttuğu yanlışlık ve gerçekler ortaya konacaktır.

Dinin Lüzumu Konusundaki Görüşleri

"Din lüzumlu bir müessesedir. Dinsiz milletlerin devamına imkân yoktur."¹

¹ Laiklik ve Atatürk'ün Laiklik Politikası, Genel Kurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı, Ankara-1998, s.45; Utkan Kocatürk, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Ankara-1971, s.206.

"Din vardır ve lazımdır. Temeli çok sağlam bir dinimiz var. Malzemesi iyi; fakat bina uzun asırlardır ihmale uğramış. Harçlar döküldükçe yeni harç yapıp binayı takviye etmek lüzumu hissedilmemiş. Aksine olarak bir çok yabancı unsur (tefsirler, hurafeler gibi) binayı fazla hırpalamış. Bugün bu binaya dokunulamaz, tamir de edilmez. Ancak zamanla çatlaklar derinleşecek ve sağlam temeller üzerinde yeni bir bina kurmak lüzumu hasıl olacaktır."²

"Milletimiz, din ve dil gibi kuvvetli iki fazilete maliktir. Bu faziletleri hiçbir kuvvet, milletimizin kalb ve vicdanından çekip alamamıştır ve alamaz."³

"Bizim dinimiz en makul ve en tabii bir dindir. Ve ancak bundan dolaydır ki son din olmuştur. Bir dinin tabii olması için, akla, fenne, ilme ve mantığa tetabuk etmesi lazımdır. Bizim dinimiz bunlara tamamen muvabıktır."

"Türk Milleti daha dindar olmalıdır, yani bütün sadeliği ile dindar olmalıdır demek istiyorum. Dinime, bizzat hakikate nasıl inanıyorsam, buna da öyle inanıyorum. Şuura aykırı ilerlemeye mani hiç bir şey ihtiva etmiyor...(1923)

"Bizim dinimiz milletimize aşâğılık, miskin ve hor görülmeyi tavsiye etmez. Aksine Allah'da Peygamber de insanların ve milletlerin yücelik ve şereflerini muhafaza etmelerini emreder."⁴

M. Hayri Egeli, "Atatürk'ten Bilinmeyen Hatıralar" isimli eserinde şu olayı naklediyor:

"Atatürk için dinsiz diyenler oldu. Bunu bir moda imiş gibi yayanlar vardı. Onun laik anlayışını dinsiz gibi göstermekte fayda bulanlar oldu. Halbuki Atatürk yobaz aleyhtarı idi. Size başımdan geçen bir vak'ayı naklederek başlayayım:

2 Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara-1971, s.206.

3 Utkan Kocatürk, *a.g.e.*, s.210

4 *Söylev ve Demeçler*, II,90; Ethem Ruhi Fığlalı, *Atatürk ve Din*, Millî Eğitim, Ankara-1981, s.134-135.

Bir gün Necip Ali O'na:

Efendim, Münir Hayri namaz kılar, dedi.

En yakın bir dostumun beni bu şekilde takdim ettiğini gören beni sevmeyenler, şimdi kovulacağımı zannederek güldüler.

Atatürk'le aramızda şu konuşma geçti:

-Sahi mi?

-Evet, Paşam.

-Niçin namaz kılıyorsun?

-Namaz kılınca içimde bir huzur ve sükûn hissederim.

Atatürk demin gülenlere döndü:

-Batmak üzere olan bir gemide bulunsanız, herhalde, yetiş Gazi, demezsiniz; Allah, dersiniz. Bundan tabii ne olabilir.

Sonra bana döndü:

-Dünyadaki işlerine zarar getirmemek şartıyla namazını kıl, heykel yap, resim de.

Atatürk asla dinsiz değildi, laikti. Taassubun şiddetli düşmanıydı. Medreseleri lağvettiği zaman, yakınında bulunanlardan rahmetli Gâlib'e:

-Yahya Galib Bey, Müslümanlıkta rahiplik yoktur. Medreseler, eski Türklerin kurdukları modern zihniyette üniversitelerin, taassubun elinde ıslah olmayacak kadar tereddide uğramış harabelerdir. Bunları ne ıslah, ne de idame ettirmek kabildir. Yıkmaktan kastımız budur. Müslümanlıkta imam, cemiyetin en üstün adamıdır. Dört beş yüzyıl birbirini tutmayan içtihatlarla, esen rüzgarlara göre verilmiş fetvalarla inançlarıyla oynanan Türk milletinin din duygularını, bir süre skolastik cahilin eline bırakamayız. İlerde bu işi bizzat elime alacağım."⁵

5 Sadi Borak, Atatürk ve Din, İstanbul-1962, s.79-80.

Atatürk, 16 Mart 1923'te Adana'da Türk Ocağı'nda esnaf ve san'atkârlara yaptığı hitabede şöyle diyor:

"...Bilhassa bizim dinimiz için herkesin elinde bir miyar vardır. Bu miyarla hangi şeyin bu dine uygun olup olmadığını kolayca takdir edebilirsiniz. Hangi şey ki akla, mantığa halkın menfaatine uygundur, biliniz ki, o bizim dinimize de uygundur. Bir şey akıl ve mantığa, milletin menfaatine muvafıkta kimseye sormayın, o şey dinidir. Eğer bizim dinimiz aklın, mantığın tetabuk ettiği bir din olmasaydı ekmele olmazdı, ahir din olmazdı.

Büyük dinimiz çalışmayanın insanlıkla alakası olmadığını bildiriyor. Bazı kimseler asri olmayı kafir olmak sayıyorlar. Asıl küfür, onların bu zannıdır. Bu yanlış tefsiri yapanların maksadı, İslamların kafirlere esir olmasını istemek değil de nedir?! Her sarıklıyı hoca sanmayın. Hoca olmak sarıklı değil, dimağlıdır."⁶

Alıntılanan görüşlerinde görülmektedir ki Atatürk, İslam'a içtenlikle bağlıdır ve dinin özgün haliyle korunup yaşanılmasını istemektedir. İslam'ın akıl, ilim, fen ve mantık dini olduğunu, insanlara ve milletlere kimlik ve kişilikleriyle yaşama anlayışı telkin ettiğini belirtmektedir. Bu sebeple, Türk Milleti'nin dinini öğrenmesi ve daha dindar olması gerektiğini söylemektedir.

Hz. Muhammed (Sav) Hakkındaki Görüşleri

Atatürk'ün Hz. Muhammed (sav) hakkındaki görüşlerini bizzat kendisinin çeşitli yerlerde çeşitli nedenlerle söylediği sözlerinden anlamaktayız. Atatürk , Hz. Muhammed'ten saygı ve övgüyle söz etmiştir ve aleyhinde söz edenlere karşı onu her zaman savunmuştur.

Atatürk, Hz. Muhammed (sav) hakkında şöyle diyor:

"O Allah'ın birinci ve en büyük kuludur. Onun izinden bugün mil-

6 Sadi Borak, a.g.e., s.33; Enver Ziya Karal, Atatürk'ten Düşünceler, Ankara-1969, s.66-61.

yonlarca müslüman yürüyor. Benim, senin adın silinir; fakat sonuca kadar o ölümsüzdür.”⁷

"Son Peygamber olan Muhammed Mustafa (sav) 1394 yıl önce Rumi Nisan ayı içinde Rebiulevvel ayının Onikinci Pazartesi gecesi sabaha doğru tan yeri ağarırken doğdu. Gün doğmadan... Bugün o gündür. İnşallah büyük tesadüftür. Gerçekten Arap tarihiyle bu akşam doğum gününün yıldönümüne rastlıyor.Hz. Muhammed, çocukluk ve gençlik günlerini geçirdi. Fakat henüz Peygamber olmadı. Yüzü nurlu sözü ruhani, olgunluk ve görünüşte eşsiz, sözünde doğru, yumuşak huylu ve insanlıkta ötekilere üstün olan Muhammed Mustafa önce bu özel vasıflar ve seçkinliğiyle kabilesi içinde "Muhammedü'l-emin" oldu. Muhammed Mustafa, Peygamber olmadan önce kavminin sevgisine, saygısına, güvenine ulaştı. Ondan sonra ancak kırk yaşında nübüvvet ve kırküçüncü yaşında risalet geldi. Fahrialem Efendimiz sonsuz tehlikeler içinde bitmez sıkıntı ve zorluklar karşısında yirmi yıl çalıştı ve İslam dinini yerleştirmek için peygamberlik görevini yapmayı başardıktan sonra cennetin en yüksek tabakasına ulaştı. Kendisinin irşadına ulaşmış olan müslümanlar ve özellikle seçkin sahabe pekçok gözyaşı döktüler. Fakat insanlık gereği olan bu üzüntülü durumun faydasız olduğunuz hemen anlayan anlayışlı kişiler, Peygamberin arkasından ağlamak değil, ümmetin işlerini bir an önce güzel yürütmeye ulaştıracak tedbiri almak inancıyla toplandılar. Resul-i Ekrem'e halife olacak bir emir seçilmesi söz konusu edildi. Hz. Peygamber, dostu olan Hz Ebubekir'den şahsen çok hoşlanırdı. Son nefeslerini yaşarken Ebubekir'in kendisine halef olmasının uygun olacağını değişik şekillerde işaret de buyurmuşlardı.”⁸

Atatürk, 30.10.1922 tarihli Meclis konuşmasının başlangıcında, Peygamberlerin gönderilmesindeki ilahi usule, dinimizin son din ve Hz. Peygamber oluşundaki hikmete temas ederken şöyle diyor:

7 Utkan Kocatürk, a.g.e., s.208

8 Nutuk-Söylev, II.cilt, Ankara, T.T.K. Yayınları, 1989, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, s.106-108.

"Ey arkadaşlar! Tanrı birdir, büyüktür. Adat-ı ilahiyenin tecelliyatına bakarak diyebiliriz ki, insanlar iki sınıfta iki devirde mütalaa olunabilir. İlk devir, beşeriyetin sabavet ve şehabet devridir. İkinci devir, beşeriyetin rüşt ve kemal devridir. Beşeriyetin birinci devrede tıpkı bir çocuk gibi, tıpkı bir genç gibi, yakından maddi vasıtalarla kendisiyle iştigal edilmeyi istilzam eder. Allah, kulların lazım olan nokta-i tekamüle vüsulüne kadar, içlerinden vasıtalarla dahi kullarıyla iştigali, lazime-i uluhiyetten addelemiştir. Onlara Hz Adem aleyhisselamdan itibaren mazbut ve gayr-ı mazbut bildirilen ve bildirilmeyen namütenahi denecek kadar çok nebiler, peygamberler ve rasuller göndermiştir.

Fakat Peygamberimiz vasıtasıyla en son hakayık-ı diniyye ve medeniyyeyi verdikten sonra artık beşeriyetle bilvasita temasta bulunmağa lüzum görmemiştir. Beşeriyetin derece-i idrak, tenevvür ve tekemmülü, her kulun doğrudan doğruya ilhamat-ı ilahiyye ile temas kabiliyetine vasıl olduğunu kabul buyurmuştur. Ve bu sebepledir ki, Cenab-ı Peygamber, Hatemü'l-Enbiya olmuştur ve kitabı, Kitab-ı Ekmeldir."⁹

Atatürk'ün son Peygamber Hz. Muhammed hakkındaki bu sevgi, saygı ve takdir dolu sözlerini duyan ve okuyan hiç bir kişi onu din düşmanı gösteremez. Bilakis onun dindarlığına hayranlık duyar.

Atatürk, Hz. Muhammed (sav) den takdirle bahsederken o devirler için de hep "Hz. Peygamberin zaman-ı saadetlerinde..." diye saygı kelimeleri kullanırdı. Ayrıca Peygamber Efendimizin dirayetli bir devlet adamı, iyi bir başkumandan olduğunu da sık sık tekrarlardı."¹⁰

Atatürk, ölümünden onbeş gün kadar önce dünyadaki müslümanlara gönderdiği mesajında:

-Bütün dünyanın müslümanları Allah'ın son Peygamberi Hz. Muhammed (sav) in gösterdiği yolu takip etmeli ve verdiği talimatları tam ola-

⁹ Sadi Borak, a.g.e., s.17.

¹⁰ Gotthart Jaschke, "Yeni Türkiye'de Kur'an-ı Kerim Kursları," (Tercüme:Nimet Arsan), İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi, cilt:5, cüz:1-4, İstanbul-1973, s.62-63.

rak tatbik etmeli. Tüm müslümanlar Hz. Muhammed'i örnek almalı ve kendisi gibi hareket etmeli; İslamiyetin hükümlerini olduğu gibi yerine getirmeli. Zira ancak bu şekilde insanlar kurtulabilir ve kalkınabilirler.

Mustafa Kemal Atatürk, bu mesajı Başbakan ve Dışişleri Bakanı vasıtasıyla dünyaya açıkladı.

Atatürk'ün bu mesajı, kendisinin ne kadar dindar ve gerçek müslüman olduğunu açıkça gösteriyor. Onun için Büyük Önder'e olan sevgimiz, saygımız ve bağlılığımızı isbatlayabilmek ve tazeleyebilmek için bu mesajı hatırlamalıyız. Atatürk'ün ruhunu şad etmek istiyorsak, son sözlerine göre hareket etmeliyiz. Doğrusu Büyük Türk Liderinin son mesajı, müslümanlar için yeni bir hayatın müjdecisi olabilir. Müslümanlar Atatürk'ün sözlerine uyararak hem dünyada, hem ahirette yüksek mertebeye erebilirler.¹¹

Atatürk'ün Kur'an-ı Kerim Hakkındaki Görüşleri ve Çalışmaları

Cumhuriyetin ilanından hemen sonraları Kur'an-ı Kerim'in Türkçe tercümesi ve tefsiri üzerinde büyük bir yarış ve faaliyet görülmektedir.

Atatürk, 1930 yılında, müslümanlar gerçek dinlerini öğrensinler diye, Kur'an'ı Türkçeye, yeni harflerle tercüme ettirmiş ve ayrıca, Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgili bir kitabı çevirtmiştir.¹²

Hadimli Mehmet Vehbi Efendi'nin "Hülasat'ül-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an" isimli eseri ile Muhammed Hamdi Yazır'ın "Hak Dini Kur'an Dili: Yeni Mealli Türkçe Tefsir" isimli eseri de dahil olmak üzere, Cumhuriyetin ilk onbeş yılında, Kur'an-Kerim'in tercüme ve tefsirine dair yazılıp neşredilen eser sayısı dokuza varmaktadır.¹³

11 Nedim Sabaf, *Atatürk*, (Urduca Yayınlarında) , A.Ü.Dil ve Tarih-Coğrafya F. Yayınları, A.Ü. Basımevi, s.102, (Trc.Prof.Dr. Harif Faruk)

12 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, III, s.85.

13 Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, 5/1928-1931.

Bunlardan Elmalılı Hoca'nın tefsirini, Büyük Millet Meclisi'nin kararı ile ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bütçesine konulan tahsisatla yazdırıldığını, başlangıçta mealin Mehmet Akif Bey merhum tarafından yapılmasının kararlaştırıldığını, fakat Mehmet Akif Bey'in bilahare bu görevi bırakıp, aldığı avansı da iade etmesi üzerine, hem mealin, hem de tefsirin Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Hoca tarafından yapıldığını biliyoruz.¹⁴

Atatürk, Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye çevrilmesinin gerekçesi konusunda şöyle diyordu: "Türkler dinlerinin ne olduğunu bilmiyorlar, bunun için Kur'an Türkçe olmalıdır."¹⁵

"Türk Kur'an'ın arkasından koşuyor; fakat onun ne dediğini anlamıyor; içinde ne var, bilmiyor ve bilmeden tapınıyor. Benim maksadım arkasından koştuğu kitapta neler olduğunu Türk anlatsın."¹⁶

Ramazan Ayında Kur'an Okutması

Atatürk'ün Kur'an-ı Kerim'e karşı ilgisi, sadece O'nun Türkçeleştirilmesi ve camilerde Türkçesinin de açıklanması konularına münhasır değildir. O, Kur'an-ı Kerim'in nazm-ı celilini de daima zevkle ve huşu ile dinlemiştir. Bilhassa Ramazan aylarında buna özen gösterirdi. Bu konuda Hafız Yaşar Okur şöyle diyor:

"Ramazanların Atam için çok büyük bir önemi vardı. Ramazan gelir gelmez incesaz heyeti Çankaya Köşkü'ne giremezdi. Kandil geceleri de saz çaldırmazlardı. Sadece beni huzurlarına çağırır, Kur'an-ı Kerim'den bazı sureler okuturlardı. Ben okurken gözleri bir noktaya takılır, derin bir huşu ile dinlerlerdi. Ruhun çok mütelevviz olduğu her halinden anlaşılırdı.

Ramazanlarda bir ay müddetle Hacı Bayram-ı Veli ve Zincirlikuyu camilerinde şehitlerimizin ruhuna hatm-i şerif okumamı emrederlerdi... Büyük Atatürk bir çok vesilelerle şöyle demiştir:

14 Ahmet Gürtaş, *Atatürk ve Din Eğitimi*, Ankara-1997, s.39.

15 Osman Ergin, a.g.e., s.5/1957

16 Osman Ergin, a.g.e., 5/1950

-Mukaddes mihrabı, cehlin elinden alıp ehlinin eline vermek zamanı gelmiştir.

Bunu, dini davranışlarına daima düstur yapmışlardır. Peygamber Efendimizden de büyük takdirle bahsederlerdi. O devirler için hep "Hz. Peygamber'in zaman-ı saadetlerinde..." diye saygı kelimeleri kullanırlardı. Ayrıca Peygamber Efendimizin dirayetli bir devlet adamı, iyi bir başkumandan olduğunu da sıklıkla sıklıkla tekrarlardı."¹⁷

Atatürk'ün Kur'an dinlemeyi sevdiğine dair, Florya Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nde cereyan eden bir olayla ilgili hatırasını da Mahmut Baler şöyle anlatıyor:

Atatürk, Hafız Yaşar'a hiddetle bağırdı:

-Sen nerdesin be adam! Hafız nerde diye ne zaman sorsam seni bulamazlar, hastadır derler. Ama yalan, sen temaruz ediyorsun.Yani yalan yere hastalanıyorsun. Senin bir şeyin yok.

Hafız cevap vermeye hazırlanırken:

-Yeter, kafi, fazla konuşma! Bir iskemle al, masanın sonundaki köşeye otur, dedi.

Atatürk, güzel sesle okunan Kur'an'ı dinlemeyi çok severdi. Hafız'dan uşşak makamında bir Kur'an okumasını istedi. Hafız ayağa kalkarak:

-Hangi sureyi emredersiniz? Diye sordu.

-Ne istersen onu oku, dedi.

Hafız okumaya başladı. Atatürk:

-Dur, hicaz makamına geç, dedi.

Hafız birden bire hicaz makamına geçemedi. "Hııı...hııı" diye makamı biraz aradıktan sonra buldu ve okumaya devam etti. Sonra Atatürk, yüzünü bana çevirerek:

17 Gotthard, a.g.m., s.62

"Mahmut Bey, Kur'an okur musunuz? Diye sordu.

-Okurum, Efendim.

-Buyurun, okuyun.

Ben, gençliğimde iken ezberleyip hafızamda olan bir sureyi, besmele çekerek tatlı bir makamla okumaya başladım. Kendileri de, etraf da şaşırdı. Biraz sonra bana da:

-Hicaz makamına geçin, dedi.

Ben hüzzam makamıyla okumaya başladığım sureyi, musikiyle olan alakama dayanarak, hiç duraklamadan hicaz makamına geçtim ve okumaya başladım. Hafız'a dönerek:

-Bak buraya! İşte zeka ile aptallığın mukayesesini! Sana, Kur'an oku, dedim. Hangi sureyi istersiniz, diye sordun. Bu şarkı değil ki beğendiğimizi okuyalım; Allah'ın kelamı... Ne diye soruyorsun. Nereden istersen oradan oku. Sonra, hicaz makamına geç, dedim. Makamı bulmak için Kur'anın azametini berbat ettin. Şaşkın herif!

Diye beni takdirle gösterdikten sonra tekrar, işte zeka ile şaşkınlığın mukayesesini, diyerek Hafız'ı susturdu. Ve Afet Hanıma dönerek:

-Afet Hanım, Mahmud'a imamın hediyesini getir, ver, dedi.

Bana herhalde bir cübbe geliyor, diye beklerken, Afet Hanım, elinde büyük ve renkli bir kutu içinde Türk Ocağı sigarası getirdi. Ve bana uzattı. Atatürk:

-Bu kutuyu aç ve arkadaşlarına ikram et,

Ben:

Efendim, müsaade buyurursanız, unutamıyacağım bu mutlu günün hatırası olarak bu kutuyu saklıyayım, dedim.

-Hayır, siz sigaraları dağıtın, hatırasını saklayın, dedi.¹⁸

18 Mahmut Baler, Hayatını Tercüman İçin Yazdı, (Baldan Damla) Tercüman Gazetesi, s.2.

Atatürk'ün her Ramazan'da, kız kardeşi Makbule Hanım'a, Annesinin ruhu için hatim indirilmesin rica ettiği ve hafız için, içinde para bulunan bir zarf verdiği de bilinen bir husustur.¹⁹

Görülüyor ki Atatürk, Kur'an-ı Kerim'in indiği ay olan Ramazan ayında çeşitli şekillerde Kur'an okutmaktadır. Üstelik okuyuşta daha düzgün okumaları konusunda hafızların dikkatini çekmektedir.

Atatürk Din İstismarına ve Hurafelere Karşıdır

Atatürk, hurafeye, safsataya, yobazlığa, taassuba ve dinin politik istismarına daima karşı koymuş; dini, toplumu sömürme aracı haline getirmek isteyen din bezirganlarına şiddetle çatmıştır. Burada, Atatürk'ün dini konuda verdiği mücadelenin dinin aslına değil, bilakis din perdesi altında yürütülen taassuba ve dinin çeşitli maksatlarla istismar vasıtası yapılmasına karşı olduğunu gösteren bazı sözlerine yer vermek istiyorum.

"2 Temmuz 1932'de toplanan Birinci Türk Tarih Kongresi'nin son günlerinde Atatürk, tarih öğretmenlerini ve öğretim üyelerini Gazi Orman Çiftliği'nde bir çaylı toplantıya çağırdı. Bu toplantıda bizimle iki saat konuştu. Bu arada öğretmenlerden biri Atatürk'e şunu sordu:

-Paşam, din lüzumlu bir şey midir? Halifeliğin kaldırılması iyi mi olmuştur?

Atatürk, bu soruya şu cevabı verdi:

-Evet, din lüzumlu bir müessesedir. Dinsiz milletin devamına imkan yoktur. Yalnız şurası vardır ki, din Tanrı ile kul arasındaki kutsal bir bağlılıktır. Mutaassıp İslamcıların din komisyonculuğuna izin verilmemelidir. Dinden maddi çıkar sağlayanlar alçak kişilerdir. İşte biz, bu duruma karşıyız. Buna izin vermiyoruz. Bu gibi din ticareti yapan kimseler, saf ve masum halkımızı aldatmışlardır. Bizim ve sizin mücadele edeceğimiz ve ettiğimiz bu kimselerdir.

¹⁹ Ahmet Gürtaş, a.g.e., s.155.

Dinle hilafeti birbirinden ayırdetmek lazımdır. Birincisi ne kadar faydalı ise ikincisi o kadar lüzumsuz bir hal almıştır. Halifeliği kaldırdığımız günden bugüne kadar kimsenin buna sahip çıkmaması, müslüman dünyasının halife olmaksızın da yürüyeceğine ve yürümekte olduğuna en güzel örnek değil midir?!"²⁰

"Bütün müstebit hükümdarlar hep dini alet edindiler. İhtiras ve istibdatlarını terviç için hep sınıf-ı ulemaya müracaat eylediler. Hakiki ulema, dini bütün alimler hiç bir vakit bu müstebit tacdarlara inkiyad etmediler; tehditlerden korkmadılar. Bu gibi ulema kamçılar altında döğüldü; memleketlerinden sürüldü; zindanlarda çürütüldü; darağaçlarında asıldı. Lakin onlar yine o hükümdarların keyfine, dini alet yapmadılar."²¹

Cehalet ve tassup, dini istismar için en müsait ortamı meydana getirdiğinden ve bunu gidermek için gerçek din bilginleri yetiştirmenin gereğini ise şöyle vurgulamaktadır:

"Fakat bunca asırlarda olduğu gibi, bugün dahi, akvamın cehlinden ve taassubundan istifade ederek, binbir türlü siyasi ve şahsi maksat ve menfaat için dini alet ve vasıta olarak kullanmak teşebbüsünde bulunanların dahil ve hariçte mevcudiyeti, bizi bu zeminde söz söylemekten, mateessüf, henüz müstağni bulundurmuyor. Beşeriyette din hakkındaki ihtisas ve vukuf, her türlü hurafelerden tecerrüd ederek hakiki ulum ve funun nurlariyle musaffa ve mükemmel oluncaya kadar din oyunu aktörlerine her yerde tesadüf edilecektir."²²

Dini konularda sözleriyle uygulamaları birbirini tutmayan kimselerin esas maksatlarını da şu sözleriyle ifade ediyor:

"Masum halka, beş vakit namazdan maada, geceleri de fazla namaz kılmayı vaaz ve nasihat etmek, belki ömründe hiç namaz kılmamış olan bir politikacı tarafından vaki olursa bu hareketin hedefi anlaşılmaz olur mu?!"²³

20 Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi, Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği Tebliğleri, 9-11 Kasım 1967, Ankara-1972, s.53-54.

21 Sadi Borak, a.g.e., s.39.

22 Enver Ziya Karal, Atatürk'ten Düşünceler, Ankara-1969, s.72.

"...İslam dinini, yüzyıllardan beri alışageldiği üzere bir siyaset aracı durumundan uzaklaştırmak ve yüceltmek gerekli olduğu gerçeğini görüyoruz Kutsal ve ilahi inançlarımızı ve vicdani değerlerimizi, karanlık ve kararsız olan ve her türlü menfaat ve ihtiraslara görünüş sahnesi olan siyasetlerden ve siyasetin bütün kısımlarından bir an önce ve kesin olarak kurtarmak milletin dünyevi ve uhrevi mutluluğunun emrettiği bir zurettir. Ancak bu suretle İslam dininin yüceliği belirir."²⁴

Bu sözlerden anlaşıldığı üzere Atatürk, din istismarı yapmaya şiddetle karşıdır. Siyasi ve şahsi nedenlerle din istismarı yapılmasına, dinin siyasete alet edilmesine asla tahammülü yoktur. Müslüman oldukları halde çöken ve yıkılan milletlerin, geçmişlerinin yanlış alışkanlıklarına ve inançlarına İslam'ı dayanak yaptıkları ve İslami gerçeklerden uzaklaştıkları için, yok olduklarını söyler. Dinin hurafelerden ve batıl inançlardan arındırılmış olarak insanlara sunulmasını ister.²⁵

Atatürk, gerçek dine ne kadar taraftar ise hurafelerden ve bid'atlardan oluşan; akla, mantığa ve bilime yer vermeyen din anlayışına o kadar karşıdır. Zaten bu hurafe ve bid'at anlayışına İslam dini de karşıdır. Bu konu ile ilgili olarak Atatürk şöyle der:

"Türk milleti daha dindar olmalıdır, yani bütün sadeliği ile dindar olmalıdır demek istiyorum. Dinime, bizzat hakikata nasıl inanıyorsam, buna da öyle inanıyorum. Şuura muhalif, terakkiye muhalif hiçbir şey ifade etmiyor. Halbuki Türkiye'ye istiklalini veren bu Asya milletinin içinde daha karışık, sun'i, itikad-ı batıladan ibaret bir din daha vardır. Fakat bu cahiller, bu acizler sırası gelince, tenevvür edecekler. Onlar ziyaya takarrüp edemezlerse kendilerini mahv ve mahkum etmişler demektir. Onları kurtaracağız!"²⁶

Gene bir konuşmasında:

23 Enver Ziya Karal, a.g.e., 73.

24 Ethem Ruhi Fırlalı, *Atatürk ve Din*, Millî Eğitim, Ankara-1981, s.135.

25 Sabri Hizmetli, "Mustafa Kemal Atatürk'ün İslâm Tarihi Anlayışı," *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c.15, s.44, sh.466.

26 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, III, Ankara-1981, s.570.

"...Herhalde zihniyetlerde mevcut hurafeler kamilen tardolunacaktır. Onlar çıkarılmadıkça dimağa hakikat nurlarını infaz etmek imkansızdır. Ölülerden istimdat etmek medeni bir heyet-i ictimaiyye için şeyndir."²⁷
(ayıptır)

Atatürk'ün Gerçek Din Bilginlerini Takdiri ve Övgüsü

Dini şahsi çıkarlarına ve menfaatlerine alet edenlere karşı olan Atatürk, gerçek din bilginlerini ise her zaman takdir etmiş, hizmetlerini övmüş ve onlarla övünmüştür.

Atatürk, 24 Eylül 1924 tarihinde Amasya'da, şerefine verilen bir ziyafetin sonunda, sözü Milli Mücadele'ye getirerek şöyle diyor:

"Efendiler! Bundan beş sene evvel buraya geldiğim zaman bu şehir halkı da, bütün millet gibi, hakiki vaziyeti anlamışlardı. Fikirlerde karışıklık vardı. Dimağlar adeta durgun bir haldeydi. Ben burada bir çok zevatla beraber, Kamil Efendi Hazretleriyle de görüştim. Bir cami-i şerifte hakikatı halka izah ettiler. Efendi Hazretleri halka dediler ki:

-Milletin şerefi, haysiyeti, hürriyeti, istiklali hakikaten tehlikeye düşmüştür. Bu felaketten kurtulmak, icap ederse vatanın son ferdine kadar ölmeyi göze almak lazımdır. Padişah olsun, halife olsun, isim ve ünvanı ne olursa olsun, hiç bir şahıs ve makamın mevcudiyetinin hikmeti kalmamıştır. Tek kurtuluş çaresi, halkın doğrudan doğruya hakimiyeti ele alması ve iradesini kullanmasıdır.

İşte Efendi Hazretlerinin bu yol gösteren va'z ve nasihatından sonra herkes çalışmaya başladı. Bu münasebetle Müftü Kamil Efendi Hazretlerini takdirle yadediyorum. Ve genç Cumhuriyetimiz, bu gibi ulema ile iftihar eder."²⁸

²⁷ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II,s.214-215.

²⁸ Sadi Borak, a.g.e., s.64.

Bir başka konuşmasında da hakiki alimlerden şöyle bahsediyor:

"Efendiler! Bir fikri daha tashih etmek isterim. Milletimizin içinde hakiki ulema, ulemamız içinde, milletimizin bihakkın iftihar edebileceği alimlerimiz vardır. Fakat bunlara mukabil ilmi kisve altında ilmi hakikatlerden uzak, lüzumu kadar teallüm edememiş, ilim yolunda layıkı kadar ilerleyememiş, hoca kıyafetli cahiller de vardır. Bunların ikisini birbirine karıştırmamalıyız. Seyahatlerimde bir çok hakiki münevver ulemamızla temas ettim. Onları en yeni ilmi terbiye almış, sanki Avrupa'da tahsil etmiş bir seviyede gördüm. İslamiyetin hakikatlerine ve ruhuna vakıf olan alimlerimizin hepsi bu kemal mertebesindedir.²⁹

Nitekim Atatürk'ün övgüyle bahsettiği müftüler ve din adamları ülkenin kurtulması için milli mücadelede de kendilerine düşen görevleri yerine getirmişlerdir.

Mondros Ateşkesi (mütarekesi,³⁰ Ekim 1918) sonrasında batı ülkeleri hemen ülkemiz aleyhine faaliyete geçmiştir. İç ve dış ihanet odakları el ele vererek anayurdumuz Anadolu, İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunanlıların işgaline uğramıştır.

Böyle bir anda milletin ruhunda ve benliğinde mevcut olan direnme gücünü ateşleyen hocalar, müftüler, din adamları, Milli Mücadele fikrinin doğuşunda önemli bir faktör olmuşlardır. Ölüm kalım mücadelesinin ilk günlerinde halk Mustafa Kemal Paşa'nın da belirttiği gibi, "Hakiki vaziyeti alamamışlardı, fikirlerde karışıklık vardı, dimağlar adeta durgun haldeydi." Pek çok din adamı gene Mustafa Kemal Paşa'nın ifadesiyle "hakikati halka izah ettiler... doğru yolu gösteren vaaz ve nasihatlerden sonra herkes çalışmaya başladı."

Bu cümleden olarak İzmir'in işgalinden sadece 4 saat gibi kısa bir süre sonra düzenlediği mitingde; "işgal edilen bir memleket halkının silaha sa-

²⁹ Sadi Borak, a.g.e., s.38-39.
³⁰ Ali Sarıkoyuncu, **Millî Mücadelede Din Adamları**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1995, c.1, s.17-18.

rılması dini bir görevdir” diyen Müftü Ahmet Hulusi Efendi'nin etrafında Denizli'ler hemen birleşmişlerdir.

Din adamları Milli Mücadele kıvılcımını ateşlemekle kalmadılar. Kimileri ellerinde silah beldelerini de korumuşlardır. Örneğin İsparta'da Hafız İbrahim Efendi DEMİRALAY, Afyonkarahisar'da da Hoca İsmail Şükrü ÇELİKALAY adlarında gönüllülerden alaylılar teşkil etmişlerdir.

Öte yandan hiçbir Müdafa-i Hukuk Cemiyeti yoktur ki, onun içinde veya başında bir din adamı bulunmasın. Bilindiği üzere TBMM bu kuruluşların üzerine bina edilmiştir. Yine Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919'da Anadolu topraklarına ayak bastığında onu karşılayanların başında din adamları ön saflarda yer almışlardır.

Kısaca ilk direniş fetvasını veren ve örgütünü kuran Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'den, İzmir Valisi İzzet Bey'in Yunan işgaline karşı çıkmaması üzerine, “Vali Bey... bu sakalım kanımla kızarabilir, ama bu alına Yunan alçağını sükunetle selamlamış olmanın karasını sürerek huzuru ilahiye çıkamam” diye haykıran İzmir Müftüsü Rahmetullah Efendi, Mustafa Kemal Paşa'ya “Paşam! Bütün Amasya emrinizdedir” diyen Müftü Hacı Tevfik Efendi'den Milli Mücadele'nin meşru olduğuna dair fetva veren M. Rifat Efendi ve daha niceleri, Mustafa Kemal Paşa'nın “Ya İstiklal Ya ölüm” parolası etrafında birleşmişlerdir.³¹

Atatürk, İstiklal Savaşı'ndan sonra da yaptığı yurt seyahatlerinde din adamlarıyla sohbet etmiş ve gerçek din alimlerini daima takdir etmiş, hizmetlerini övmüş ve onlarla iftihar etmiştir.

Atatürk'ün Din Eğitime Verdiği Önem

Atatürk, genel eğitime önem vermesinin paralelinde din eğitime de önem vermiştir. Din eğitimini, milli eğitimin ilk hedefleri arasına almakla kişilerin dinini, diyanetini öğrenmek mecburiyetinde olduğunu belirtmiş ve okulları bu eğitimin tek yeri olarak göstermiştir. O, bu konuda şunları söyler:

31. Enver Ziya Karal, a.g.e., s.69,

"Müslümanların toplumsal hayatında hiç kimsenin özel bir sınıf olarak varlığını korumaya hakkı yoktur. Kendilerinde böyle bir hak görenler dini hükümlere uygun hareket etmiş olmazlar. Bizde ruhbanlık yoktur, hepimiz eşitiz ve dinimizin hükümlerini eşit olarak öğrenmeye mecburuz. Her kişi dinini, din işlerini, imanını öğrenmek için bir yere muhtaçtır. Orası da okuldur."³²

3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Türkiye'deki bütün eğitim ve öğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlandı. Bu kanunun din eğitimi ile ilgili 4. maddesi aynen şöyledir:

Madde 4- Maarif Vekaleti yüksek diniyat mütehasısları yetiştirilmek üzere Darülfünun'da bir ilahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidemat-ı diniyyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetiştirilmesi için de ayri mektepler küşat edecektir.

Atatürk, bu kanun çıkmadan önce, 31 Mart 1923 günü İzmir'de yaptığı bir konuşmada yüksek din eğitimi görmüş din bilginlerinin yetişmesini istemiş ve şöyle demişti:

"Milletimiz ve memleketimizin irfan ocakları bir olmalıdır. Bütün memleket evlatları aynı surette oradan çıkmalıdır. Fakat nasıl ki her alanda yüksek meslek ve ihtisas sahipleri yetiştirmek lazım ise, dinimizin felsefi gerçeğini araştırma, inceleme ve öğretme bakımından ilmi ve fenni kudrete sahip olacak (güzide ve hakiki ülema-yı kiram) seçkin ve hakiki alimleri yetiştirecek yüksek müesseselere malik olmalıyız."³³

Bir defasında Meclisi açış konuşmasında eğitimi yaygınlaştırarak köylüyü de eğitmenin gereğini şöyle vurgular:

"Efendiler! Yüzyıllardan beri milletimizi yöneten hükümetler, maarifi yaygınlaştırmak arzusunu açıklaya gelmişlerdir. Ancak bu arzularına eriş-

32 Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, 5/1736.

33 Yahya Akyüz, "Atatürk'ün Türk Eğitim Tarihindeki Yeri," *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c.IV.s.10, Ankara-1987, s.84.

mek için Doğu'yu ve Batı'yı taklitten kurtulamadıklarından, sonuç milletin cehaletten kurtulamamasına müncer olmuştur.

Bu hazin gerçek karşısında bizim takibe mecbur olduğumuz maarif siyasetimizin ana hatları şöyle olmalıdır: Demiştik ki, bu memleketin sahibi ve hey'et-i içtimaiyemizin unsur-ı esasisi köylüdür. İşte bu köylüdür ki, bugüne kadar nur-ı marifetten mahrum bırakılmıştır. Binaenaleyh bizim takip edeceğimiz maarif siyasetinin temeli, evvela mevcut cehli izale etmektir. Teferruata girmekten ictinaben, bu fikrimi bir kaç kelime ile tavzih için diyebilirim ki, alehtlak umum köylüye, okumak, yazmak ve vatanını, milletini, dinini, dünyasını tanıtacak kadar coğrafi, tarihi, dini ve ahlaki malumat vermek ve a'mal-i erbaayı öğretmek, maarif programımızın ilk hedefidir. Bu hedefe varmak, eğitim tarihimizde kutsal bir merhale teşkil edecektir.”³⁴

Atatürk Erkekler Kadar Kadınların da Eğitimine Önem Vermiştir.

İslam Dini'nin “Oku” emri kadın ve erkeği ayırt etmeksizin her ikisine beraberdir. Ayrıca Hz. Peygamber (sav): “İlim her kadın ve erkek üzerine farzdır.” diyerek ilmin her iki cinse farz olduğunu belirtmiştir.

Atatürk, bu konuda:

“Bizim dinimiz hiçbir vakit kadınların erkeklerden geri kalmasını talep etmemiştir. Allah'ın emrettiği şey müslüman erkek ve müslüman kadının beraberce ilim ve irfan kazanmasıdır. Kadın ve erkek ilim ve irfan aramak, nerede bulursa oraya gitmek ve onunla donanmış olmak mecburiyetindedir.”³⁵

Atatürk, bir diğer konuşmasında ise:

“...Bizim ulvi dinimiz, her müslim ve müslimeye ilim tahsilini farz kıyor ve her müslim ve müslime, ümmeti tenvir ile mükelleftir.”³⁶

34 Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, İstanbul-1977, V, 1901.

35 Sadi Borak, a.g.e., s.38; Utkan Kocatürk, a.g.e., s.212.

36 Ahmet Vehbi Ecer, *Atatürk'ün Din ve İslam Dini Hakkındaki Görüşleri*, Kayseri-1998, s.5.

Diyerek insanları aydınlatmada kadın ve erkeğin müştereken mükellef olduğunu belirtiyor. Çünkü insanlar ilk eğitimlerini ve kültürlerini, kültür değerlerini anne kucağında elde ederler. Yeni nesillerin beden ve ruh sağlığı içinde olabilmelerinde aile bireylerinin eğitimleri ile kültürleri önemli rol oynar. Zira toplumun sağlıklı, sağlam olması, kişilerin milli ve manevi değerlere bağlılıkları ailede alacakları kültüre bağlıdır. Kadını cahil olan topluluklar, hasta nesiller yetiştirirler ve toplum telafisi güç problemlere gebe olur.³⁷ Kadının eğitimi toplumun tümünün eğitimi demektir.

Atatürk'ün din eğitimi konusundaki görüşü, görüldüğü gibi, dini gerçekleri ilmi bir zihniyetle ele alıp araştırarak bilginleri yetiştirmek üzere kurulacak yüksek eğitim öğretim kurumlarına sahip olmanın yanında, her ferde dininin, diyanetinin, imanının mutlaka mekteplerde öğretilmesi ve hepimizin bunları mütesaviyen öğrenmek mecburiyetinde olduğumuzdur.³⁸ Bu konuda da kadın ve erkek ayrımı yoktur.

Atatürk'ün Camiilerde Verilen Hutbeler Konusundaki Görüşleri

Günümüzde hutbeler, cuma ve bayram günleri cami minberlerinde halka verilen en önemli yaygın din eğitimi vasıtasıdır. Her cuma ve bayram yüzbinlerce insan camilerde Türkçe olarak okunan hutbeleri dinlemekte ve bu hutbelerle din konusunda bilgilenmektedirler.

Atatürk 7 Şubat 1923 günü Balıkesir Paşa Camii'nde güzel bir hutbe okudu ve irad ettiği bu hutbe ile günümüz hatiplerine iyi bir hutbe örneği bıraktı. Hutbeden sonra cemaat tarafından 20 soru soruldu.³⁹ Bunlar arasında hutbeler hakkında sorulan sorulara şöyle cevap verdi:

"Hutbeler hakkında sorulan sualden anlıyorum ki, bugünkü hutbelerin şekli, milletimizin fikri hisleri, dili ve medeni ihtiyaçlarıyla uygun görülmemektedir. Efendiler! Hutbe demek, nasa hitap etmek, yani söz söylemek demektir. Hutbenin manası budur. Hutbe denildiği zaman bundan

37 Ahmet Gürtaş, a.g.e., s.69.

38 Sadi Borak, a.g.e., s.31.

39 Sadi Borak, a.g.e., s.31-32; Osman Ergin, a.g.e., V, 1944;

bir takım mefhum ve manalar istihraç edilmemelidir. Hutbeyi irad eden hatiptir. Yani söz söyleyen demektir.

Hutbeden amaç, halkın aydınlatılması ve ona yol gösterilmesidir, başka birşey değildir. Yüz, ikiyüz, hatta bin sene evvelki hutbeleri okumak, insanları cehl ve gaflet içinde bırakmak demektir. Hatiplerin normal olarak halkın günlük kullandığı dil ile konuşmaları gereklidir. Geçen yıl Millet Meclisi'nde söylediğim bir nutukta demiştik ki, "Minberler halkın akılları, vicdanları için bir ilim irfan kaynağı olmuştur." Böyle olabilmek için minberlerde söylenecek sözlerin bilinmesi ve anlaşılması ilim ve fen gerçeklerine uygun olması lazımdır. Hutbeyi verenlerin siyasi olayları, sosyal ve medeni olayları her gün izlemeleri zorunludur. Bunlar bilinmediği takdirde halka yanlış aşılama yapılmış olur. Bu nedenle hutbeler tamamen Türkçe ve günün gereklerine uygun olmalıdır ve olacaktır."⁴⁰

Atatürk'ün bu işaretleri üzerine bu konu bütün yurt düzeyinde tartışıldı.⁴¹ Ancak bu hutbeden dört yıl sonra 17 Şubat 1927 tarihinden itibaren her camiide okunmak üzere 51 konuyu içeren Türkçe hutbe kitabını Türkiye'deki bütün imam-hatiplere Diyanet İşleri Başkanlığı dağıttı. O zamanın Diyanet İşleri Başkanı Rifat Börekçi yazdığı önsöz'de: "Hutbenin tamamen Arapça okunması, hutbelerdeki mev'izelerden müstefit olmak isteyen ve lisan-ı arabiye vakıf olmayan müslümanların (şu) dindarane emeline imkan vermemektedir" der⁴² ve hatiplere rehber olmak üzere kitabın yayımlandığını ifade eder. İşte 17 Şubat 1927 tarihinden itibaren camilerimizde bugünkü uygulama başlatılmış oldu. Hala da devam etmektedir.⁴³

Atatürk bütün bunları halkın dinini anlayarak, bilerek uygulamalarını sağlamak için yapıyordu.⁴⁴ Günümüzde bu görüşler istikametinde hutbelerin hazırlanması ve hatiplerin kendilerini iyi hutbe hazırlayıp okumaları çok önemli bir husustur. Halkın minberde kendi dilinden okunan hutbeyi anlaması ve hutbeyle din konusunda bilgilendirilmesi önemlidir.

40 Osman Ergin, a.g.e., V,1944; Dücane Cündioğlu, *Türkçe Kur'an ve Cumhuriyet İdeolojisi*, İstanbul-1998, s.43 vd.

41 Bkz. Dücane Cündioğlu, a.g.e., s.53.

42 Gotthart Jaschke, a.g.e., s.45.

43 Ahmet Vehbi Ecer, a.g.e., s.16.

44 Osman Pazarlı, *Sosyoloji*, Lise III. Sınıf, Remzi Kitabevi, İstanbul-1979, s.63.

Laiklik Dinsizlik Değildir

Atatürk, laikliğin din aleyhtarı bir zihniyetle uygulanma ihtimalini gözönüne alarak şöyle demiştir:

"Laik hükümet tabirinden dinsizlik manasını çıkarmaya yeltenen fesatçılara fırsat vermemek lazımdır."⁴⁵

Aynı zamanda Atatürk, Laikliğin din ve vicdan hürriyetinin teminatı olduğu konusundaki görüşlerini şöyle belirtmektedir:

"Laiklik yalnız din ve dünya işlerinin ayrılması demek değildir. Tüm yurttaşların vicdan, ibadet ve din özgürlüğü de demektir... Laiklik, asla dinsizlik olmadığı gibi, sahte dindarlık ve büyüçülükle mücadele kapısını açtığı için, gerçek dindarlığın gelişmesi imkanını temin etmiştir. Laikliği dinsizlikle karıştırmak isteyenler, ilerleme ve canlılığın düşmanları ile gözlerinden perde kalkmamış doğu kavimlerinin fanatiklerinden başka kimse olamazlar... Türkiye Cumhuriyeti'nde her yetişkin dinini seçmekte hür olduğu gibi, belirli bir dinin merasimi de serbesttir. Biz dine saygı gösteririz. Düşünüşe ve düşünceye karşı değiliz Biz sadece din işlerini, millet ve devlet işleriyle karıştırmamaya çalışıyor, kasıt ve fiile dayanan tutucu hareketlerden sakınıyoruz..."⁴⁶. Aslında iyi incelendiği takdirde Laiklik bu haliyle İslam Dini'nin özünde mevcuttur.

Akıl, mantık, ilim, gelişme, dinamizm ve vicdan hürriyeti temellerine dayanan, evrensel olan ve çağdaşlaşmayla çatışmayan İslam dini ile laiklik arasında bir zıddiyet, aykırılık söz konusu olmadığı gibi tam bir uygunluk da vardır.⁴⁷ Laiklik dine saygıya ve gerçek dindarlığın gelişmesine imkan sağladığı gibi⁴⁸ dinin siyaset alanında istismarına karşı da bir güvencedir.⁴⁹

45 Atatürkçülük, I, 111.

46 Ahmet Mumcu, Atatürk'ün Kültür Anlayışında Vicdan ve Din Özgürlüğünün Yeri, Ankara-1991.

47 Bkz. Ethem Ruhi Fıçlalı, "İslam ve Laiklik" Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Kasım,1995,Sayıt 33, s.635-686.

48 Ahmet Vehbi Ecer, a.g.e., s.19.

49 Ali Fuat Başgil, Din ve Laiklik, 2. bs.İstanbul, 1962, s. 171.

Sonuç

Atatürk'ün din konusunda anlattığımız fikirleri ve uygulamaları onun Allah'a, Peygamber'e, Kur'an'a inanan samimi bir müslüman olduğunu göstermektedir. O, dinin özüne ve aslına bağlıydı. Bid'atlere, hurafelere, dinin menfaat ve siyaset çıkarlarına alet edilmesine karşıydı. Türk insanının dininin aslını, katıksız öğrenmesini ve yaşamasını istiyordu. Eğitimin okullarda yapılmasını istiyordu. Halkın din eğitimi doğru-dürüst ve yeterli şekilde almasını istiyordu. Laiklikle din ve vicdan hürriyetini teminat altına almak istemişti. Ord.Prof. Ali Fuat Başgil'in de belirttiği gibi,"Laiklik; devrimizin ihtiyaçlarından doğma bir zarurettir. Laik olmayan bir devlette, din hürriyetinin güvenilir bir teminatı yoktur... Laiklik prensibini, samimiyetle kabul ve tasvip eden ve o yolda uygulamaya geçen bir devlette, bütün aksaklıklar bertaraf edilmiş olur."⁵⁰

Atatürk, ülkemizde ve İslam dünyasında esaretten ve çaresizlikten kurtulma yolunu açmasıyla İslam dinine ve İslam dünyasına en büyük hizmeti yaptığını iyi anlayıp ve anlatmak gereklidir. Bağımsızlık mücadelesinde diğer İslam ülkelerine de öncülük etmiştir.

Atatürk dinin değil; cehalet, bidatler, hurafeler ve din istismarcılarının karşısındaydı. Bu da bazı çevrelerce din düşmanlığı şeklinde algılanmış veya gösterilmiştir. Oysa ki Atatürk Hz. Peygamber zamanındaki gerçek İslamiyetin yanındaydı. Bu durumu bir konuşmasında şöyle ifade ediyordu:

"...Tereddütsüz diyebilirim ki, bugünkü İslam dini başka, Peygamberin zamanındaki İslam dini başkadır. Gerçek İslamiyet, yaratılıştan gelen mantıklı bir dindir. Hayalleri, yanlış düşünceleri, boş inançları hiç sevmez, özellikle nefret eder..."⁵¹

50 T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, VII, 3.3.1340 (1924), s.58-60; Geniş bilgi için bkz. , Hazırlayan ve Sadeleştiren Prof.Dr. Reşat Genç, *Türkiye'yi Laikleştiren Yasalar*, Ankara-1998, s.147-151.

51 A.g.e., s. 147-151.

ÖZET

Atatürk iyi bir din eğitimi almış inançlı bir insandır. Ailesinden ve okuldan aldığı din eğitimine ilaveten kendisini dini konularda camiide hutbe okuyacak kadar iyi yetiştirmiştir. Türk halkının dinini aslına uygun iyi öğrenmesini istemiştir. Bunun için Kur'an'ı, Hz. Muhammed'in hayatı ve temel din kitaplarını Türkçe olarak yayınlamıştır. Din Eğitimi önemli görmüş, okullarda yapılmasını istemiştir.

Atatürk dinin değil; cehalet, bid'atlar, hurafeler ve din istismarcılarının karşısındaydı. Bu da bazı çevrelerce din düşmanlığı şeklinde algılanmış ve gösterilmiştir. O, Kur'an'ın özüne uygun Hz. Peygamber zamanındaki gerçek İslamiyet'in yanındaydı. Dini ve gerçek din bilginlerini övmüştür.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Din, Eğitim.

ABSTRACT

Atatürk had a serious education and was a firm believer in Islam. In addition to the religious education given by his family and at school. He grasped enough religious knowledge to read a sermon at mosque. In the same way, he got the Kur'an, the life of the prophet and religion source books published in Turkish. He held that religious education is important and should be given at schools.

Atatürk was not against religion, but against ignorance, bad customs (bidats), superstitions and exploiting religion for personal and other matters. This was seen by some quarters as antireligionism and propagated in the same way. He was supporting the religion of the Kur'an and the prophet. He praised scholars who taught real religion.

Key Words: Atatürk, Religion, Education.